امارت اسلامی افغانستان

وزارت ارشـــــــاد،حـــج واوقـــــاف

ریاست عمومی ارشاد و انسجام مساجد وحسینیه ها

موضوع خطابت روز جمعه و تقریر وبیان تحریر شده که به تمام خطباء مرکز و ولایات به هر دو زبان ملی کشور (دري و پشتو) ارسال میگردد

۱۸/ جمادی الأولی/۱۴۴۸ هـ، ق مطابق ۸ /عقرب /۱۴۰۵هـ، ش

مشکل کمبود آب،جلوگیری از اسراف واستفادهٔ درست از آب مسؤولیت دینی واجتماعی ما است.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

الحمد لله رب العالمين، وأصلي وأسلم على من بعث رحمة للعالمين، وعلى آله وأصحابه، ومن اهتدى بهديه، واستن بسنته إلى يوم الدين.أما بعد: قال الله سبحانه وتعالى:(وكُلُواْ وَاشْرَبُواْ وَلاَ تُسْرِفُواْ إِنَّهُ لاَ يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ).(۱)

حضارمحترم وشنوندگان گرانقدر!

السلام علیکم ورحمة الله وبرکاته!

موضوع تقریر و بیان امروز ما درباره یکی از نعمت‌های بزرگ الهی است که زندگی، صحت، زراعت، مالداری، پاکیزگی و پیشرفت اقتصادی جامعهٔ ما به آن وابسته است؛ و آن نعمت، آب است.

ارزش آب در دین مقدس اسلام و جلوگیری از ضایع شدن آن:

در دین مقدس اسلام، آب یکی از نعمت‌های بزرگ الله تعالی است که زندگی تمام موجودات زنده به آن وابسته می‌باشد و بدون آب، زندگی در روی کره زمین ناممکن است. هر اندازه که مشکل کمبود آب در سطح زمین افزایش یابد، به همان اندازه تمام موجودات زنده و نیمه‌زنده با مشکلات و دشواری‌های بیشتری روبه‌رو می‌شوند؛ حتی کمبود آب بر تمام محیط زیست تأثیرات منفی بر جای می‌گذارد.

الله تعالی دربارهٔ ارزش آب در قرآن کریم می‌فرماید:(وَجَعَلْنَا مِنَ الْمَاءِ كُلَّ شَيْءٍ حَيٍّ أَفَلَا يُؤْمِنُونَ). (۲)

ترجمه:و هر چیز زنده را از آب آفریدیم؛ آیا به وحدانیت من ایمان نمی‌آورند؟این آیه، اهمیت آب را برای ما روشن می‌سازد. بقای بسیاری از اشکال زندگی به آب وابسته است؛ ازاین‌رو، انسان باید دربارهٔ این نعمت بیندیشد، شکر الله تعالی را به‌جا آورد و در حفظ آن سهل‌انگاری نکند.الله تعالی در جای دیگری می‌فرماید:(وَاللَّهُ خَلَقَ كُلَّ دَابَّةٍ مِنْ مَاءٍ). (۳)

ترجمه:و الله تعالی هر جنبنده را از آب آفریده است.

---

۱ -الاعراف: (۳۱)

۲ -الأنبياء:(۳۰)

۳- النور:(۴۵)

همچنان، الله تعالی به‌وسیلهٔ باران زمین مرده را زنده می‌سازد و از آن نباتات و درختان میوه‌دار می‌رویاند. به این ترتیب، آب نشانه‌ای آشکار از قدرت، رحمت و نعمت الله تعالی است.
الله تعالی می‌فرماید:(وَهُوَ الَّذِي أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَخْرَجْنَا بِهِ نَبَاتَ كُلِّ شَيْءٍ). (٤)
ترجمه:و الله آن ذاتی است که از آسمان آبی را فرو آورد؛ پس به‌وسیلهٔ آن، هر گونه گیاه سبز را بیرون آوردیم.
هنگامی که باران می‌بارد، چشمه‌ها جاری می‌شوند، دریاها و دریاچه‌ها پر از آب می‌گردند و زمین سرسبز می‌شود، باید شکر الله تعالی را به‌جا آوریم. اما شکرگزاری تنها به گفتن «الحمد لله» با زبان خلاصه نمی‌شود؛ بلکه استفادهٔ درست از نعمت آب، حفاظت از آن و جلوگیری از ضایع شدنش، معنای حقیقی شکرگزاری است.
به قدرت الله تعالی، آب وسیلهٔ زندگی تمام انسان‌ها، حیوانات و سایر موجودات زنده است. در زندگی معاصر، انسان‌ها بسیاری از فعالیت‌های اقتصادی و نیازمندی‌های زندگی خود را به آب دریاها وابسته می‌سازند و مواد انرژی‌زا را نیز از آب‌ها استخراج می‌کنند.

این آب است که ما آن را می‌نوشیم، لباس‌های خود را با آن می‌شوییم، بدن‌های خود را به‌وسیلهٔ آن پاک می‌کنیم، برای نوشیدن حیوانات می‌دهیم ،و باغ‌ها، باغچه‌هاوسبزیجات خود را با آن آبیاری می‌نماییم؛چنان‌که الله جل جلاله می‌فرماید:(وَأَنزَلْنَا مِنْ السَّمَاءِ مَاءً طَهُوراً* نُحْيِيَ بِهِ بَلْدَةً مَيْتاً وَنُسْقِيَهُ مِمَّا خَلَقْنَا أَنْعَاماً وَأَنَاسِيَّ كَثِيراً*وَلَقَدْ صَرَّفْنَاهُ بَيْنَهُمْ لِيَذَّكَّرُوا فَأَبَى أَكْثَرُ النَّاسِ إِلاَّكُفُوراً) (٥).

ترجمه:و از آسمان آب پاکیزه رانازل کردیم، تا به وسیلهٔ آن آب سرزمین مرده را زنده سازیم و آن را به آنچه که از چهارپایان و انسان‌هایی بسیاری که آفریده‌ایم، بنوشانیم. و یقیناً،آن(آیات واندرز ها)را در میانشان گونا گون بیان کردیم تا پند گیرند ولی بیشتر مردم جز کفران را قبول نکردند.

در آیه مبارکه دیگری، الله تعالی اهمیت آب را چنین بیان می‌فرماید:(هُوَ الَّذِي أَنزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً لَكُمْ مِنْهُ شَرَابٌ وَمِنْهُ شَجَرٌ فِيهِ تُسِيمُونَ * يُنْبِتُ لَكُمْ بِهِ الزَّرْعَ وَالزَّيْتُونَ وَالنَّخِيلَ وَالأَعْنَابَ وَمِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ إِنَّ فِي ذَلِكَ لآيَةً لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ) (٦).

ترجمه:او آن ذاتی است که از آسمان برای شما آبی فرو فرستاده است که از آن مینوشید و به واسطه آن درختان وگیاهان می رویند وحیوانات خود را در آن می‌چرانید.الله به‌وسیلهٔ آن آب،کشت، زیتون، خرما، انگور و انواع میوه‌ها را می‌رویاند. به‌یقین، در این چیزها نشانه‌ای روشنی است برای کسانیکه می اندیشند .

اگر انسانی از نعمت آب برخوردار باشد، اما آن را بی‌جا مصرف کند، آب آشامیدنی را آلوده سازد، حقوق دیگران را در استفاده از آب پایمال نماید و حقوق نسل‌های آینده را نادیده بگیرد، از او دربارهٔ این نعمت بزرگ پرسیده خواهد شد؛ چنان‌که در حدیث شریف آمده است:عن أَبِی هُرَيْرَةَ يَقُولُ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:« إِنَّ أَوَّلَ مَا يُسْأَلُ عَنْهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ يَعْنِي الْعَبْدَ مِنْ النَّعِيمِ أَنْ يُقَالَ لَهُ أَلَمْ نُصِحَّ لَكَ جِسْمَكَ وَنُرْوِيَكَ مِنْ الْمَاءِ الْبَارِدِ) (٧)

ترجمه :از حضرت ابوهریره رضی الله عنه روایت است که گفت: رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمودند: نخستین چیزی که در روز قیامت دربارهٔ نعمت‌ها از بنده پرسیده می‌شود، این است که به او گفته خواهد شد: آیا بدن تو را صحت و سلامتی نبخشیدیم و تو را با آب سرد سیراب نکردیم؟

---

٤ -الأنعام:(٩٩)
٥ -الفرقان:(٤٨-٥٠)
٦ -النحل :(١٠-١١)
٧ -سنن الترمذي (٥/ ٤٤٨)

دین مقدس اسلام پیروان خود را به حفاظت و پاک نگهداشتن آب امر نموده و به آنان توصیه کرده است که برای حفظ و پاک نگه‌داشتن این سرچشمهٔ اساسی زندگی توجه جدی داشته باشند.

چنان‌که رسول الله صلی الله علیه وسلم به امت خود توصیه فرموده‌اند که در آب راکد غسل و ادرار ننمائید. این رهنمود اسلامی، اهمیت پاکیزگی آب و جلوگیری از آلوده شدن آن را به‌خوبی نشان می‌دهد.

بنابراین، برهرمسلمان لازم است که در مصرف آب اعتدال را رعایت کند، از آلوده ساختن آن بپرهیزد، در حفظ این نعمت الهی بکوشد و نگذارد که این سرچشمهٔ زندگی، بیهوده ضایع شود. حفاظت از آب، هم شکرگزاری در برابر نعمت‌های الله تعالی است و هم مسئولیتی در برابر دیگر انسان‌ها، موجودات زنده و نسل‌های آینده میباشد.درحدیث شریف آمده است:عن أَبِي هُرَيْرَةَ، يَقُولُ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:«لَايَغْتَسِلْ أَحَدُكُمْ فِي الْمَاءِ الدَّائِمِ وَهُوَ جُنُبٌ» فَقَالَ: كَيْفَ يَفْعَلُ يَا أَبَا هُرَيْرَةَ، قَالَ:«يَتَنَاوَلُهُ تَنَاوُلًا». (۸)
ترجمه :ازحضرت ابوهریره رضی الله عنه روایت است که می‌گوید: رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمودند: «هیچ‌یک از شما در آب راکد غسل نکند، در حالی که جُنُب باشد.» پرسیده شد: ای ابوهریره، پس چگونه غسل کند؟ حضرت ابوهریره رضی الله عنه فرمود: آب را به‌صورت تدریجی و با دست برداشته و استفاده کند .هدف این است که شخص آب را با ظرف یا وسیله دیگری برداشته و بیرون از آن غسل کند، تا آب راکد آلوده نگردد.
همچنان، رسول الله صلی الله علیه وسلم از قضای حاجت در اطراف منابع آب و مکان‌هایی که مردم از آن استفاده می‌کنند، منع فرموده‌اند و چنین ارشاد کرده‌اند:«اتَّقُوا المَلَاعِنَ الثلاثةَ: البَرازَ في المَوَارِدِ، وقارِعَةِ الطَرِيقِ، والظِّلِّ) (۹)
ترجمه :از سه کاری که سبب لعنت مردم می‌شود، خود را نگه دارید: قضای حاجت در محل‌های رسیدن به آب و منابع آن، در وسط راه و در زیر سایه‌ای که مردم از آن استفاده می‌کنند.منظور از این نهی آن است که انسان از آلوده ساختن منابع آب، راه‌های رفت‌وآمد و مکان‌های عمومی که مردم در آن استراحت می‌کنند، خودداری نماید؛ زیرا چنین کارهایی موجب آزار و اذیت مردم می‌شود.

الف: منع اسراف و استفادهٔ نادرست از آب در شریعت اسلامی:

چنان‌که پیش‌تر یادآوری کردیم، یکی از عوامل افزایش مشکل کمبود آب، اسراف و استفادهٔ نادرست از آن است. شریعت اسلامی از اسراف و مصرف بیجای آب جلوگیری کرده و آن را منع نموده است.الله تعالی می‌فرماید:(وَكُلُوا وَاشْرَبُوا وَلَا تُسْرِفُوا إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ) (۱۰).
ترجمه:بخورید و بنوشید، ولی در لباس وخورد ونوش اسراف وحد گذری مکنید ،چون الله تعالی اسراف‌کنندگان را دوست ندارد.
الله جل جلاله در آیه مبارکه دیگری،انسان را از تبذیر ومصرف بیجا نهی نموده و می‌فرماید:(وَلَا تُبَذِّرْ تَبْذِيرًا*إِنَّ الْمُبَذِّرِينَ كَانُوا إِخْوَانَ الشَّيَاطِينِ) (۱۱)

ترجمه:و اسراف مکن؛ چون اسراف کنندگان(انفاق کنندگان در گناه)برادران شیاطین هستند وشیطان در برابر پروردگارش نا شکر است.الله تعالی این آیه را به‌عنوان یک قاعده و اساس قرآنی برای نهی از تبذیر و اسراف بیان فرموده است.

این آیه مبارکه، انسان را از مصرف مال در راه‌های نادرست و از اسراف در دارایی منع می‌کند و همچنان، ما را از اسراف در مصرف آب بازمی‌دارد.

۸- صحیح مسلم (۱ /۲۳٦)
۹- سنن أبي داود ت الأرنؤوط(۱ /۲۱)
۱۰- الأعراف:(۳۱)
۱۱ - الإسراء:(۲٦-۲۷)

ابوالبرکات نسفی در بیان معنای این آیت می‌نویسد:(ولا تسرف إسرافا) [۱۲] اسراف نکن؛ اسراف کردنی.

شریعت اسلامی تا آن‌جا به صرفه‌جویی و جلوگیری از ضایع شدن آب اهمیت داده است که حتی در هنگام وضو نیز از اسراف منع نموده است. رسول الله صلی الله علیه وسلم اصحاب خود را از مصرف بی مورد آب در هنگام وضو گرفتن بازداشته‌اند.

از حضرت عبدالله بن عمرو رضی الله عنهما روایت است که رسول الله صلی الله علیه وسلم در حالی از کنار حضرت سعد رضی الله عنه گذشتند که ایشان وضو می‌گرفت و در مصرف آب اسراف می‌کرد. رسول الله صلی الله علیه وسلم به او فرمودند:مَا هَذَا السَّرَفُ يَا سَعْدُ؟» قَالَ: أَفِي الْوُضُوءِ سَرَفٌ؟ قَالَ: «نَعَمْ، وَإِنْ كُنْتَ عَلَى نَهْرٍ جَارٍ) [۱۳].
ترجمه:رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمودند: «ای سعد، این چه اسرافی است؟«حضرت سعد رضی الله عنه پرسید: آیا در وضو گرفتن نیز اسراف وجود دارد؟رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمودند: «بلی، حتی اگر در کنار یک نهر جاری نیز باشی».در حدیث شریف دیگری آمده است:عَنِ ابْنِ عُمَرَ، قَالَ: رَأَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَجُلًا يَتَوَضَّأُ، فَقَالَ: «لَا تُسْرِفْ، لَا تُسْرِفْ) [۱۴].

ترجمه :ازحضرت عبدالله بن عمر رضی الله عنه روایت است که گفت:رسول الله صلی الله علیه وسلم مردی را دیدند که وضو می‌گرفت؛ پس به او فرمودند: «اسراف نکن، اسراف نکن».
این روایت‌ها دربارهٔ صرفه‌جویی در مصرف آب، پیام بسیار مهمی دارند. مفهوم آن‌ها این است که حتی فراوانی آب نیز به انسان اجازه نمی‌دهد که آن را بیهوده ضایع سازد.
رسول الله صلی الله علیه وسلم فرموده‌اند که هرکس یکی از اعضای وضو را بیش از سه مرتبه بشوید، ازحدود تجاوزکرده و مرتکب ظلم شده است.بنابراین، هر مسلمان باید در مصرف آب اعتدال را رعایت کند؛ چه هنگام وضو گرفتن، چه هنگام غسل کردن ، چه در امور نظافت و چه در آبیاری زمین‌های زراعتی. نباید فراموش کنیم که آب نعمت بزرگ الله تعالی است و حفاظت از آن، مسئولیتی دینی و اجتماعی به‌شمار می‌رود.
عمرو بن شعیب از پدرش شعیب روایت می‌کند و شعیب از پدربزرگش عبدالله بن عمرو بن عاص رضی الله عنهما روایت می‌کند که عبدالله بن عمرو بن عاص می‌گوید:«جَاءَ أَعْرَابِيٌّ إِلَى رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَسْأَلُهُ عَنِ الْوُضُوءِ؟ فَأَرَاهُ ثَلَاثًا ثَلَاثًا، ثُمَّ قَالَ: «هَكَذَا الْوُضُوءُ فَمَنْ زَادَ عَلَى هَذَا فَقَدْ أَسَاءَ وَتَعَدَّى وَظَلَمَ) [۱۵].

ترجمه:یک اعرابی (بادیه‌نشین) نزد رسول الله صلی الله علیه وسلم آمد و دربارهٔ وضو گرفتن از ایشان سوال کرد. رسول الله صلی الله علیه وسلم وضو گرفتن را به او نشان دادند وهراعضای وضو را سه سه مرتبه شستند. سپس فرمودند: «وضو گرفتن به همین صورت است؛ پس هرکس بر این مقدار بیفزاید، کار نادرستی انجام داده، از حد تجاوز کرده و ظلم نموده است».
رسول الله صلی الله علیه وسلم استفادهٔ بیش از حد از آب را هنگام وضو نوعی افراط و زیاده‌روی دانسته اند.از حضرت عبدالله بن مغفل رضی الله عنه روایت است که گفت:از رسول الله صلی الله علیه وسلم شنیدم که می‌فرمودند:« إِنَّهُ سَيَكُونُ فِي هَذِهِ الْأُمَّةِ قَوْمٌ يَعْتَدُونَ فِي الطُّهُورِ وَالدُّعَاءِ »[۱۶]
ترجمه:در امت من ، گروهی پیدا خواهند شد که در پاکیزگی و دعا از حد تجاوز کرده و زیاده‌روی خواهند نمود.

---

[۱۲] - تفسير النسفي(٢ /٢٨٤)
[۱۳] - سنن ابن ماجه ت الأرنؤوط (١/ ٢٧٢)، مسند أحمد مخرجا (١١ /٦٣٧)
[۱۴] - سنن ابن ماجه(١ /١٤٧)
[۱۵] - السنن الكبرى للنسائي (١ /١٠٦)، سنن أبي داود ت الأرنؤوط (١/ ٩٥)، سنن ابن ماجه (١/ ١٤٦)
[۱۶] - سنن أبي داود ت الأرنؤوط (١/ ٧١)

از این حدیث شریف روشن می‌شود که انسان باید حتی در امور طهارت و دعا نیز از افراط و زیاده‌روی پرهیز کند و رهنمودهای رسول الله صلی الله علیه وسلم را عملی سازد.

امام نووی رحمه الله در بیان دیدگاه علما دربارهٔ اسراف در مصرف آب، چنین نوشته است:«أَجْمَعَ الْعُلَمَاءُ عَلَى النَّهْيِ عَنِ الْإِسْرَافِ فِي الْمَاءِ وَلَوْ كَانَ عَلَى شَاطِئِ الْبَحْرِ)(۱۷)

ترجمه:علما اتفاق نظر دارند که از اسراف در مصرف آب جلوگیری شود، هرچند انسان درکنار دریا باشد.

هدف از این سخن آن است که فراوانی آب نیز نمی‌تواند دلیلی برای مصرف بیهوده و ضایع ساختن آن باشد.

اسراف آن است که انسان بیش از نیاز خود مصرف کند و نعمت آب را بی‌جهت ضایع سازد.

اسراف و استفاده نادرست از آب، شکل‌های گوناگونی دارد که برخی از آن‌ها عبارت‌اند از:

- استفاده آب بیش از اندازه ضرورت هنگام وضو گرفتن.
- باز گذاشتن شیردان نل آب هنگام برس کردن دندان‌ها یا شستن ظروف.
- مصرف بی‌جای آب برای شستن موتر، حویلی و فرش خانه ها.
- ضایع ساختن آب پاک آشامیدنی در کارهایی که می‌توان در آن‌ها از آب‌های جایگزین استفاده کرد.
- بی‌توجهی به خرابی پایپ‌های آب ولیک شد آن‌ها.

پیامدهای کمبود آب: پیامدهای کمبود آب تنها به کاهش دسترسی به آب محدود نمی‌شود؛ بلکه این مشکل می‌تواند سبب زیان به زراعت، افزایش خطر تلف شدن حیوانات، کاهش تولید مواد غذایی، افزایش احتمال گسترش بیماری‌ها، مشکلات اقتصادی و ایجاد درگیری میان مردم گردد.ازاین‌رو، حفاظت از آب و جلوگیری از ضایع شدن آن، مسئولیت مهم برای هر فرد و تمام جامعه است.

ب:اسباب مهم کمبود آب: آب یکی از بزرگ‌ترین نعمت‌های الله تعالی است؛ اما متأسفانه، در بسیاری از مناطق، کمبود آب، پایین رفتن سطح آب‌های زیرزمینی، افزایش خشکسالی، مصرف بی‌رویهٔ آب، خشک شدن چشمه‌ها و جویبارها و آلوده شدن منابع آبی به مشکلات جدی تبدیل شده‌اند.از همین‌رو، حفاظت از آب تنها یک موضوع اقتصادی یا محیط‌زیستی نیست، بلکه بخش مهمی از رهنمودهای دینی، اخلاق انسانی و مسئولیت اجتماعی نیز به‌شمار می‌رود. کمبود آب یکی از مشکلات بزرگ منطقه‌ای و جهانی است که عوامل طبیعی و انسانی هر دو در ایجاد آن نقش دارند. مهم‌ترین عوامل کمبود آب قرار ذیل‌اند:

۱ .کاهش بارندگی و برف‌باری: کاهش بارندگی و برف‌باری از عوامل مهم طبیعی کمبود آب به‌شمار می‌رود. باران، برف و پوشش برفی کوه‌ها در تغذیهٔ منابع آب رودخانه‌ها، چشمه‌ها، بندها و آب‌های زیرزمینی نقش مهمی دارند.هنگامی که بارندگی کاهش یابد، منابع آب خشک می‌شوند و مقدار آب مورد نیاز برای آشامیدن و زراعت کم می‌گردد. الله جل جلاله دربارهٔ این موضوع می‌فرماید:(قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ أَصْبَحَ مَاؤُكُمْ غَوْراً فَمَنْ يَأْتِيكُمْ بِمَاءٍ مَعِينٍ) (۱۸)

ترجمه:بگو: به من خبر دهید، اگر آب شما در زمین فرو رود، چه کسی برایتان آبی روان و (شیرین)می آورد.

۲ .تأثیرات تغییرات اقلیمی:

تغییرات اقلیمی سبب افزایش دما، بیشتر شدن خشکسالی و نامنظم شدن بارندگی‌ها می‌شود. با بلند رفتن درجهٔ حرارت، آب با سرعت بیشتری تبخیر می‌گردد، برف‌های کوهستان‌ها زودتر ذوب می‌شوند و در برخی مناطق، ذخایر طبیعی آب کاهش می‌یابد. در نتیجه، مشکل کمبود آب به‌وجود می‌آید.

---

۱۷ - شرح النووي على مسلم (۲/ ۲۰)

۱۸ -الملك: (۳۰)

۳ .خشکسالی:خشکسالی حالتی است که در یک منطقه، برای مدت طولانی بارندگی کاهش یابد یا متوقف شود. خشکسالی باعث کاهش آب رودخانه‌ها، کاریزها، چشمه‌ها و چاه‌ها می‌گردد و گاهی حتی سبب خشک شدن کامل آن‌ها می‌شود.

در چنین شرایطی، آب مورد نیاز مردم کاهش می‌یابد و مشکلات ناشی از کمبود آب افزایش پیدا می‌کند.

٤ .استخراج غیرمسئولانهٔ آب‌های زیرزمینی:بیرون کشیدن بی مورد آب‌های زیرزمینی از طریق چاه‌ها، برمه‌ها و پمپ‌ها، یکی از عوامل مهم انسانی کمبود آب است. اگر مقدار آبی که از زمین استخراج می‌شود، بیشتر از مقدار آبی باشد که از طریق بارندگی و سایر منابع دوباره به ذخایر زیرزمینی افزوده می‌شود، سطح آب‌های زیرزمینی پایین می‌رود، چاه‌ها خشک می‌شوند و مشکل کمبود آب به‌وجود می‌آید.

٥ .اسراف و استفادهٔ نادرست از آب:مصرف بی‌رویهٔ آب در خانه‌ها، مساجد، مدارس دینی، مکاتب، مزارع، باغ‌ها و کارخانه‌ها، مشکل کمبود آب را بیشتر میسازد. باز گذاشتن نل های آب، اسراف هنگام وضو گرفتن، ضایع کردن مقدار زیاد آب برای شستن موترها و حویلی‌ها و ترمیم نکردن لوله‌های آب، از جمله عواملی‌اند که کمبود آب را افزایش می‌دهند.

٦ .مدیریت نادرست آب در زراعت:بخش بزرگی از آب در زراعت، کشت‌وکار و آبیاری محصولات زراعتی مصرف می‌شود. استفاده از روش‌های قدیمی و نادرست آبیاری، ضایع شدن آب در جوی‌ها، کشت در زمان نامناسب و آبیاری محصولات در وقت‌های نامناسب، سبب هدر رفتن مقدار زیادی آب می‌گردد و در نتیجه، مشکل کمبود آب افزایش می‌یابد.

۷ .قطع جنگلات و از بین بردن پوشش نباتی:درختان و نباتات در حفاظت از خاک، جذب آب باران و حفظ تعادل محیط طبیعی نقش مهمی دارند. قطع جنگلات سبب تخریب خاک، افزایش سیلاب‌ها و کاهش نفوذ آب باران به منابع زیرزمینی می‌شود. این عوامل در نهایت، زمینهٔ افزایش کمبود آب را فراهم می‌سازند.

۸ .ضعف در ذخیره‌سازی و مدیریت آب:نبود بندها، ذخیره‌گاه‌ها، شبکه‌های مناسب توزیع آب و سیستم‌های مؤثر جمع‌آوری آب باران، سبب می‌شود که مقدار زیادی از آب باران و سیلاب‌ها بدون استفاده از دسترس خارج شود. همچنان، مدیریت ضعیف در توزیع آب و خراب بودن پایپ‌ها و شبکه‌های انتقال آب، باعث ضایع شدن آب می‌گردد.

۹ .تأثیرات جنگ، بی‌ثباتی و وضعیت ضعیف اقتصادی:جنگ‌ها به شبکه‌های آبرسانی، بندها، چاه‌ها و سایر تأسیسات زیربنایی آسیب می‌رسانند. استفاده از مواد کیمیاوی و مواد زهری در جنگ‌ها نیز می‌تواند، در کنار سایر زیان‌ها، منابع آب را آلوده سازد و به محیط زیست آسیب برساند. با این حال، کاهش بارندگی و برف‌باری را نمی‌توان صرفاً به جنگ نسبت داد؛ این پدیده‌ها عوامل متعدد طبیعی و اقلیمی دارند.

ج:جلوگیری از کمبود آب، مسئولیت مشترک دینی و اجتماعی ماست:حفاظت از آب تنها مسئولیت حکومت، شاروالی، اداره‌های آبرسانی یا دهقانان نیست؛ بلکه هر انسان در این زمینه مسئولیت و سهمی دارد. الله تعالی می‌فرماید:(وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوَىٰ وَلَا تَعَاوَنُوا عَلَى الْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ) (۱۹).

ترجمه:وبر نیکی وتقوا با یکدیگر همکاری نمائید ویکدیگر را برگناه وتجاوز همکاری نکنید. مطابق رهنمود این آیه مبارکه، باید برای حفاظت از آب با یکدیگر همکاری نماییم. جلوگیری از کمبود آب زمانی امکان‌پذیر است که افراد مختلف جامعه، هرکدام به اندازهٔ توانایی و مسئولیت خود، در این زمینه سهم بگیرند. تفصیل این مسئولیت‌ها قرار ذیل است:

۱-جلوگیری از کمبود آب در خانواده‌ها:اعضای خانواده، چه خانم خانه باشند و چه سایر اعضای خانواده، باید لوله‌ها و نل های آب را که لیک میشود، هرچه زودتر ترمیم نمایند.

---

[۱۹] - المائدة:(۲)

هنگام برس کردن دندان‌ها، شیر آب را ببندند و هنگام شستن ظروف و لباس‌ها، آب را به اندازهٔ ضرورت مصرف کنند.هنگام خرید ماشین ظرف‌شویی، باید ماشینی را انتخاب کنند که برنامه مخصوص مصرف آب کم را داشته باشد. هنگام شستن ظروف آشپزخانه نیز باید آب را به اندازهٔ لازم مصرف نمایند و نگذارند آب نل به‌صورت پیوسته و بدون ضرورت جاری باشد.هنگام پخت‌وپز، سبزیجات و سایر مواد غذایی را در یک ظرف پر از آب پاک کنند و تا حد امکان، استفاده از نل آب را کاهش دهند.

۲ .صرفه‌جویی در مصرف آب در تشناب و حمام:اعضای خانواده باید نل های آب را به‌صورت منظم بررسی کنند تا از چکیدن و ضایع شدن آب جلوگیری شود. همچنان، باید مدت زمان غسل کردن را کوتاه سازند و از ضایع کردن بی‌جای آب خودداری نمایند.
در حدیث شریف آمده است:عَنْ أَنَسٍ قَالَ كَانَ النَّبِيُّ -صلى الله عليه وسلم- يَتَوَضَّأُ بِالْمُدِّ وَيَغْتَسِلُ بِالصَّاعِ إِلَى خَمْسَةِ أَمْدَادٍ) (۲۰)
ترجمه :از حضرت انس رضی الله عنه روایت است که گفت: پیامبر صلی الله علیه وسلم با یک مُد آب وضو می‌گرفتند و با یک صاع آب، تا پنج مُد، غسل می‌کردند.یک مُد برابر با (۱،۳۱۸۲۵) لیتر، یک صاع برابر با (٤،۱۲۷۳۰) لیتر و پنج مُد برابر با (۵،۱۵۹۱۲۵) لیتر است) (۲۱)

نل های آب باید به وسایلی مجهز شوند که جریان آب را کاهش می‌دهند. همچنان، نل های آب در داخل و بیرون خانه باید به‌طور منظم بررسی شوند و در صورت نیاز، ترمیم گردند.

۳ .صرفه‌جویی در مصرف آب هنگام شستن لباس‌ها:اعضای هر خانواده باید هنگام شستن لباس‌ها از مصرف بی‌رویهٔ آب خودداری کنند. همچنان، هر خانواده باید زمان‌های شستن لباس‌ها را در طول هفته تنظیم نماید و ماشین لباس‌شویی را بی‌دلیل و به‌صورت مکرر روشن نکند؛ بلکه زمانی از آن استفاده نماید که مقدار مناسبی از لباس‌ها جمع شده باشد.

۴ .جلوگیری از مصرف بیش از حد آب در تشناب:برای صرفه‌جویی در مصرف آب، باید از استفادهٔ بیش از حد آن در تشناب جلوگیری شود. شیرهای آب باید به‌صورت منظم بررسی شوند تا از چکیدن و ضایع شدن آب جلوگیری گردد.
هنگام شستن سر، باید شیر آب را تنها در زمان نیاز باز کرد و از باز گذاشتن پیوستهٔ آن خودداری نمود تا آب بی‌دلیل جاری و ضایع نشود.

۵ .صرفه‌جویی در مصرف آب در مساجد:خادمان مساجد و مردم باید محل‌های وضو را به‌گونه‌ای تنظیم کنند که ضایعات آب به حداقل برسد.
امامان مساجد و مسئولان مربوط باید درباره اهمیت صرفه‌جویی در مصرف آب، به مردم آگاهی دهند و آنان را به استفادهٔ درست و معتدل از این نعمت الهی تشویق نمایند.

٦ .صرفه‌جویی در مصرف آب در زراعت:دهقانان باید به اندازهٔ نیاز محصولات زراعتی و باغ‌های خود را آب بدهند و از ضایع شدن آب درجوی‌ها وکانال‌های آبیاری جلوگیری کنند.
دهقانان و صاحبان باغ‌ها و باغچه‌ها باید تلاش نمایند از روش‌های آبیاری قطره‌ای استفاده کنند؛ زیرا این روش می‌تواند در کاهش مصرف آب و استفادهٔ مؤثر از آن نقش مهمی داشته باشد.

۷ .جلوگیری از مصرف بی مورد آب در مکاتب، پوهنتون‌ها و دفاتر:استادان، مدرسان، شیوخ و کارمندان اداری باید شاگردان و محصلان را تشویق کنند که آب را به اندازهٔ ضرورت مصرف نمایند و پس از استفاده، شیرهای آب را ببندند.
آب اضافی باید به‌صورت هوشمندانه مورد استفاده قرار گیرد؛ برای مثال، می‌توان از آن برای آبیاری سبزه‌ها و نباتات باغ مکتب استفاده کرد.

---

[۲۰] - صحیح مسلم (۱/ ۱۷۷)

[۲۱] دار الافتاء دارالعلوم دیوبند فتوی شمیره: (۱۰٦۸)، فتاوی حقانیه ج، ۲، ص: ٦۰۴.

برای افزایش آگاهی، باید در مکاتب، مدارس دینی و پوهنتون‌ها لوحه‌ها و پوسترهایی نصب شوند که زیان‌های مصرف بی‌رویهٔ آب، اهمیت صرفه‌جویی و روش‌های درست استفاده از آب را توضیح دهند.
شاگردان باید تشویق شوند که آب باقی‌مانده در بوتل‌های خود را برای آبیاری نباتات باغ مکتب استفاده کنند تا نیاز به آب اضافی برای آبیاری کاهش یابد.
در فعالیت‌های آموزشی‌ای که به آب نیاز دارند، به‌جای باز گذاشتن شیر آب، باید از سطل استفاده شود.
همچنان، باید به‌صورت دوامدار به شاگردان یادآوری شود که پس از استفاده از شیر آب، به‌ویژه هنگام شستن دست‌ها و وضو گرفتن، شیر آب را ببندند.
از همکاران دفاتر، محصلان پوهنتون‌ها، شاگردان مکاتب و تمام کارمندان مراکز آموزشی باید خواسته شود که نظریات ابتکاری و پیشنهادهای عملی خود را برای صرفه‌جویی در مصرف آب ارائه نمایند.
در مکاتب باید از وسایل مدرن و کم‌مصرف آب استفاده شود؛ مانند شاورها و تشناب‌هایی که آب کمتری مصرف می‌کنند.
۸ .جلوگیری از مصرف بی جای آب در مکان‌های عمومی: اداره‌های آب و زراعت و سایر اداره‌های ذی‌ربط باید از شیرهای آب، چشمه‌های عمومی، کاریزها و جویبارها حفاظت نمایند.
اگرنل خراب باشد یا آب بی‌دلیل جاری شود، باید موضوع به مسئولان مربوط اطلاع داده شود تا برای رفع مشکل اقدام کنند.
۹ .جمع‌آوری و ذخیره‌سازی آب باران و برف‌های موسمی: مردم، باشندگان قریه‌ها و خانه‌ها و اداره‌های زراعت و آبیاری باید برای جمع‌آوری، ذخیره‌سازی و حفاظت از آب باران و برف، در حویلی‌ها، تپه‌ها، دشت‌ها و سایر مکان‌های مناسب، راهکارهای مؤثر را روی دست گیرند؛ به‌گونه‌ای که این اقدامات به تغذیهٔ آب‌های زیرزمینی، زراعت و سایر نیازهای مشروع کمک کند.
اکنون که فصل زمستان در پیش است، مسئولیت مشترک اجتماعی ما ایجاب می‌کند که در خانه‌های خود چاه‌های جذبی برای جذب آب باران و آبهای که از اثر ذوب شدن برف به وجود می آید ایجاد کنیم.
همچنان، باید تلاش نماییم تا آب باران و برف زمستان به‌صورت بیهوده وارد کوچه‌ها و جویبارها نشود؛ بلکه تا حد امکان، آن را در مسیرهای مناسب، ذخیره‌گاه‌ها و چاه‌های جذبی هدایت و ذخیره کنیم تا با فرارسیدن فصل تابستان، بتوان از این آب در زراعت استفاده نمود و به تغذیهٔ منابع آب زیرزمینی کمک کرد. این کار می‌تواند در کاهش خطر خشک شدن چاه‌های آب آشامیدنی نیز مؤثر باشد.
البته، چاه‌های جذبی باید در مکان‌های مناسب و با رعایت اصول صحی ساخته شوند تا آب‌های آلوده به منابع آب آشامیدنی نفوذ نکنند.

استغفر الله لي ولكم ولسائر المسلمين ، فاستغفروه ، انه هو الغفور الرحيم

والسلام عليكم ورحمة الله وبركاته.